

נושא המפגש: המסע לחיים אמא כבר מותר לבכות

מתאים לנוער בחט"ב ובחט"ע

מסגרת הזמן: כשעה וחצי. (עם מבוא על תנועת הבריחה)

מטרות הפעילות

- היכרות ראשונית עם סיפור "מסע הבריחה לארץ ישראל", המכשולים שבדרך ומושגי זמן, וחשיפה לקשיים שעמדו בפני הילדים השורדים.
- הכרת השיר " אמא כבר מותר לבכות?" של נתן אלתרמן.
- חשיפה למושג "מסע" במשמעות של התמודדות רגשית, גאוגרפית ולאומית.
- דיון בערכים שבבסיס מסע הבריחה ובקשר שלהם לחיים כאן והיום.

עזרים לפעילות

- **מצגת** "אמא כבר מותר לבכות"
- המילים של השיר "אמא כבר מותר לבכות". כתב: נתן אלתרמן לחלוקה לכל תלמיד.
- אמצעי השמעה **וקישור לשיר** "אמא כבר מותר לבכות" הלחין ושר: שלומי מאטיאס.

מהלך הפעילות:

הקדמה – מבוא על תנועת הבריחה ועל <u>ילדים לאחר המלחמה</u>	כמבוא על תנועת הבריחה אפשר להשתמש במצגת " הבריחה – מסע השורדים לארץ ישראל " ובמערך " היכרות ראשונית עם סיפור תנועת הבריחה".
כ- 10 - 15 דק'	מקרינים למשתתפים את העובדות על ילדים לאחר המלחמה ומבהירים את העובדות.
הצגת השיר כ- 5 דק'	מחלקים לכל תלמיד את המילים של השיר ו/או מקרינים בשקף 3. (נספח 1) משמיעים לתלמידים <u>את השיר בביצועו של אטיאס</u> . מבקשים לעיין במילים תוך כדי השמעה.
הצגת הסיפור שמאחרי השיר כ- 10 דק'	מספרים למשתתפים את הסיפור שמאחרי השיר ומבקשים להעלות תחושות ורגשות בעקבות הסיפור שמאחרי השיר.
ניתוח שלושת החלקים של השיר. כ- 15 דק' לכל חלק.	בשיר מוצגות 3 תקופות בחיי הילדה. מבקשים להציג את התקופה הראשונה (היציאה מהמחבוא – שני הבתים הראשונים, עד ל"היא קיבלה את החופש לבכות".
סיכום כ- 10 דק'	דיון בביטוי "וארבע חריות האדם תשתחווינה אלייך דומם", מבקשים למצוא באינטרנט (או עם בינה המלאכותית) את המקור לביטוי ומשוחחים על המשמעות שלו בהקשר לשיר.

ילדים לאחר המלחמה

- מתוך כ- 1,200,000 ילדים יהודים שהיו באירופה לפני המלחמה נותרו בחיים כ- 150,000 בלבד.
- אלפי ילדים נותרו יתומים, ללא קרובים.
- במלחמה ולאחריה הילדים חיו בפחד מתמיד תוך התמודדות עם בדידות ורעב, קור ומחלות.
- מרבית הילדים כמעט שלא קבלו חינוך ולא זכו להגנה וטיפול של מבוגר מזה שנים.
- חלק מהילדים עברו את ילדותם בגטאות או במחנות ריכוז, חלקם הוסתרו בתנאים מאד קשים באסמים, בורות ומקומות מסתור אחרים, חלקם שהו במנזרים בשמות בדויים או נמסרו למשפחות נוצריות עד יעבור זעם.
- היו גם ילדים שעברו את המלחמה כלוחמים צעירים לצד פרטיזנים או חיילים.

מיד עם השחרור תנועת הבריחה איתרה ואספה את הילדים, טיפלה בהם בבתי ילדים והעבירה אותם בדרך אל ארץ ישראל.

הסיפור שמאחרי השיר "אמא, כבר מותר לבכות" – מילים: נ. אלתרמן, לחן: שלומי מטיאס.

מיד אחרי המלחמה, הגיעה קבוצת פרטיזנים יהודיים לגטו קובנה. בגטו הם פגשו אישה שנשאה בזרועותיה ילדה קטנה. האישה התרגשה מאד כשראתה פרטיזנים יהודים ופרצה בבכי. כאשר שמעה הילדה את אמא בוכה היא שאלה (באידיש): "אמא, מותר כבר לבכות?".

האם סיפרה לפרטיזנים שהיא ובתה התחבאו בכך במשך 11 חודשים. בכל אותה תקופה האם שיננה לילדה שאסור לה לבכות, גם כשהיא רעבה או מפחדת. האם פחדה שמישהו ישמע את הבכי ויהרוג אותן. הפרטיזנים ששמעו את הסיפור פרצו גם הם בבכי.

אבא קובנר, שהיה אחד מהפרטיזנים, הגיע לישראל וסיפר את הסיפור למשורר נתן אלתרמן שחי בתל-אביב. ב- 19 באוקטובר 1945, כמה ימים לאחר ששמע את הסיפור, פרסם אלתרמן בעיתון "דבר" את השיר "אמא כבר מותר לבכות?". השיר פורסם מאוחר יותר בספר שיריו של אלתרמן - "הטור השביעי".

לפני מספר שנים השיר הולחן לראשונה על-ידי שלומי מטיאס - מוזיקאי צעיר ומוכשר, חבר קיבוץ חולית. שלומי, שלח את הלחן לחברו נתן סלור - נכדו של נתן אלתרמן שגם הוא מוזיקאי וזמר. הלחן נשמר בטלפון של נתן סלור, כשנתן לא מצא זמן לשמוע אותו.

ב- 7 באוקטובר 2017 נכנסו רוצחי החמאס לקיבוץ חולית ורצחו את שלומי ואת אשתו שחר בביתם שבקיבוץ. לפני שנרצחו, כאשר הבינו שבקיבוץ מסתובבים מחבלי החמאס, החביאו שלומי ואשתו את בנם הקטן. לאחר שעות הילד נמצא בארון בביתם ללא פגע כשהוא שותק ואיננו בוכה. לאחר הרצחם של ההורים מצא נתן סלור את הלחן של שלומי לשיר שנכתב 77 שנים קודם, והוא פורסם לראשונה כששלומי מטיאס שר אותו.

השיר עוסק בשלוש תקופות בחיי הילדה- היציאה מהמחבוא, המסע ביבשה והמסע בים.

החלק הראשון בשיר – שאלות ונושאים לדיון :

- מה מאפיין את התנהגותה של הילדה בתקופה הראשונה?
סבל, פחד, מצוקה, צייתנות, אסור להתלונן, הילדה מאד פסיבית ומבינה שחייבים להיות ממושמעים.
מבקשים לציין ביטויים מהשיר שמתארים את התחושות.

- להעלות השערות לגבי מה הילדה עברה, מה קרה לביתה, למשפחתה, לחבריה.
- האם לאחר שניתנה לילדה הזכות לבכות כבר אין סכנות?
- האם על-פי השיר חזרה אליה ילדותה?
- האם תוכל להתמודד עם מה שעברה? להתגבר אי פעם?

מומלץ לשוחח על הביטויים הבאים :

" הדוד יוזף קרמר הלך" - יוזף קרמר – היה מפקד גטו ברגן בלזן, היה מאוד אכזר וידוע בכינוי "החיה מברגן".
הוא מסמל בשיר את הצורך הנאצי.

"הרדיו ספר ומנה" – רמז לכמות האדירה של נספים וביניהם ילדים. (לפני המלחמה היו באירופה כ- 1,200,000 ילדים. אחרי המלחמה נותרו כ- 150,000)

"כבר הוכן קטנתי פרוטוקול וסודר והודק בסיכות" – במשפט זה המשורר רוצה להדגיש שכל הזוועות תועדו.
יש מעין אמירה שאמורה לנחם את הילדה בכך שכל העולם יודע מה שהיא (וילדים אחרים) עברו.
"חופשי העולם, חופשי!" – מדגיש את משמעות החופש ואת העובדה שכל העולם מעורב באסון הנורא.

"לא תפריע לך שום ממשלה, שום פרמייר, או מיניסטר עם תיק" – רמז עבה לממשלה הבריטית שמנעה כניסה של יהודים לארץ ישראל במהלך כל המלחמה וגם אחריה. המשפט מהווה מעין גשר להמשך השיר.

החלק השני בשיר – שאלות ונושאים לדיון :

- האם גם בתקופה השנייה הילדה פסיבית ? מה היא עושה?
- במה היא נתקלת בדרכה?
- לאן היא הולכת?

• **מבקשים לתאר את הילדה בשפה חופשית.**

הילדה אקטיבית – היא הולכת, הולכת לבד, הולכת בחושך, הולכת בדרך קשה, בורחת, מתגברת על קשיים, ("חומות"). הילדה הולכת לארץ ישראל.

מומלץ לשוחח על הביטויים הבאים:

"אם מגדר התיל תצאי, ירדפוך הצבא והצי" – רמז עבה לחיילים הבריטיים ולצי שלהם שמנסה למנוע מהעולים להגיע לישראל. מומלץ להזכיר כאן את הספר הלבן.

גדר התיל יכול לסמל את המחנות בזמן המלחמה ויכול גם לסמל את הגדרות במחנות העקורים שלפחות בתקופה שמיד אחרי המלחמה היו סגורים ולפליטים לא ניתן לצאת מהם.

"פת קיבר אשר אונרר"א נתנה... ליתומים" – אונרר"א - ארגון סעד לפליטים מטעם האו"ם.

"צרור הג'וינט הניתן ליתומים" – הג'וינט - ארגון מטעם יהדות ארה"ב שתמכו תמיכה כספית ביהודים בעולם. הילדה מסתובבת עם בגדים קרועים ועם חבילה קטנה, שהיא כל רכושה. היא הולכת בלילות בדרכים לא פשוטות. עוברת במקומות שלא בהכרח מותר לה לעבור בהן (גדר תיל), נתקלת בחיילים, היא מסכנת את עצמה, לא קל לה אבל היא מתמידה וממשיכה בדרכה.

בשיחה, חשוב לציין את אומץ ליבה של הילדה, את הנחישות, את הכוח, את התקווה שמובילה אותה, את הנכונות לסבול למרות הקושי, כדי להגיע למטרה.

• **למה הכוונה בביטויים: "את הולכת בנתיב גיבורים" ... ו-"תולדות האומה נכתבות" ?**

ביטויים אלו מאפשרים להעביר את הסיפור האישי של הילדה להבנה שהשיר מתאר פרק היסטורי חשוב בתולדות ישראל. הוא מתאר תופעה שהחלה מתוך הצרכים של כל פרט והתגבשה לצורך לאומי ולהתארגנות מעשית להגשים את הצורך. מומלץ כאן להעמיק בסיפור הברירה ובמורכבות שלו.

החלק השלישי בשיר – שאלות ונושאים לדיון :

• **על איזו תקופה מדובר בחלק השלישי של השיר?**

החלק השלישי עוסק במסע ההעפלה בים וההורדה לחוף הארץ בעזרתם של אנשי הפלי"ם וההגנה. אפשר להרחיב ולדבר על הפלי"ם.

• **מה מאפיין את התנהגותה של הילדה בתקופה השלישית?**

הילדה מאד אקטיבית וחזקה. היא מצליחה להכניע את ליל הסערה ואת החוקים הקמים נגדה. היא לא לבדה, היא נעזרת בנערים חזקים שמסייעים לה, וביחד הם מנצחים "שבעים פרלמנטים וים". היא מאושרת, שמחה וצוחקת.

• **למה הכוונה במילים "את קרעת את הים בשנית"?**

• **את מי ומה ניצחה הילדה?**

קריאת הים היא אנלוגיה לקריעת ים סוף שמייצגת את הניצחון הראשון של עם ישראל בדרכו לחירות. חשוב בשיחה להדגיש שהניצחון הגדול הוא שהילדה בונה לעצמה תקווה וטעם להמשיך ולחיות. ניצחון זה הרבה יותר משמעותי מהניצחון על כל המכשולים שעמדו בדרכה והוזכרו בשיר.

סיכום – דיון בביטוי "וארבע חריות האדם". שאלות ונושאים לדיון:

- על אילו חריות מדובר?
- מה המקור של הביטוי?
- אילו פעולות והתנהגויות שמוזכרות בשיר מייצגות כל אחת מהחריות?
- מה המשמעות הלאומית של ארבע חריות אלו? כיצד אפשר ליישם את ארבע החריות בחברה?

מכוונים לחיפוש המידע באינטרנט, מבקשים להציג את המידע שמצאו ומשוחחים עליו.

ארבע חריות האדם הוזכרו בשנת 1941 בנאום של רוזוולט- נשיא ארה"ב. ארבע החריות הן אבן היסוד של זכויות אדם וכל מדינה דמוקרטית. ארבע החריות הן: **חופש הביטוי, חופש הדת, חירות ממחסור וחירות מפחד.**

בהקשר של השיר:

חופש הביטוי - החופש לבכות, לבטא עצב, להודות ולבטא שמחה, לצעוק.

חופש הדת – כפי שרוזוולט מפרט: חירותו של כל אדם לעבוד את אלוהיו לפי דרכו, בכל מקום בעולם.

החירות ממחסור- בהיבט של השיר זו מחויבות שבין אדם לאדם ומכאן נובעת התמיכה הכלכלית של גופים שונים. רוזוולט מטיל את האחריות להבטיח לכל אדם חיים בריאים ושלוים על כל מדינה דמוקרטית.

החירות מפחד- בהיבט של השיר: לא לפחד מבני אדם, ממשלות ומחוקים, האפשרות ללכת בביטחון, לצעוד ולבנות את העתיד שהאדם, העם והאומה חולמים עליו. רוזוולט מתרגם חירות זו באופן מעשי כך: "הכוונה היא להפחתה כלל-עולמית בכמויות הנשק בצורה כה יסודית עד שנגיע לנקודה שבה אף מדינה לא תהיה בעמדה שתאפשר לה לבצע תוקפנות צבאית כנגד מדינה שכנה כלשהי, בכל מקום בעולם.

הוא מסכם את נאומו ואומר: "זהו לא חזון למילניום רחוק כלשהו. זהו בסיס ברור לעולם בר-השגה בזמננו ובדורנו. עולם כזה עומד בסתירה למה שנקרא סדר חדש של עריצות שרודנים שואפים ליצור."

אפשר להרחיב את הדיון ולשוחח על תפקידה של המדינה הדמוקרטית בשמירה על ארבע החריות של האדם הפרטי, של קבוצות באוכלוסייה ושל המדינה.

“אמא, כבר מתר לבכות?”

שאלה הילדה אחרי צאתה מן המחבוא עם השחרור (אבא קובנר).

כן, ילדה, כן, ידים דקות.
כן, עכשו כבר מתר לבכות.
כן, מלאך קטוף ריסים ושער,
כן, עכשו כבר מתר. כבר מתר.
כבר הלילה רונע וצח,
כבר הדוד יוזף קרמר הלך,
כבר הרדיו ספר ומנה
מה עשו לך, כבשה מענה.
ציתנית ומשפלת היית
ובאפל בכה לא בכית
ואפלו (פן און תשמע!)
את שניך צמחת בדממה
ועל-כל, ועל-כל, ועל-כל
כבר הוכן, קטנתי, פרוטוקול
וסדר והדק בסכות –
ועכשו כבר מתר לבכות.

על משת הסחבות בנות
קומי בכי, וירח יביט.

בכי בקול, כי מתר, אור-נפשי,
כי חפשי העולם, כי חפשי!
כי על ארץ רבה וגדולה
לא תפריע לך שום ממשלה.
שום פרמיר או מיניסטר עם תיק
לא יצעק: את הבכי להפסיק!

ולכן קבל עם ועדה
צעקי נא בדמע: תודה!
צעקי נא תודה לדודים
בעד כל, בעד כל הילדים!
וארבע חריות האדם
תשתחוויה אליך דומם,
והגד: לפי כל החקות
היא קבלה את החפש לבכות.

הירח מביט בך צלול.
השומרים נצבים על הגבול.
אם מגדר התיל תצאי,
ירדפוך הצבא והצי.
אבל את, – את בכתנת-הבד,
בלב-לילה יוצאת לבדך,
והולכת על ניר ויערות,
וחומות לפניה כורעות,
על גבך הנזיר מרחמים –
צ'ורר הגוינט הנתן ליתומים.

ובידך הקטנה פת-קבר
אשר אנר'א נתנה למחר.
על שדה ונהרות ויערים
את הולכת בנתיב גבורים
וקרועה כתנתך לסחבות
אך תולדות האמה נכתבות!

את תישי בליל-סערה, –
אך תישי! חי רם וגורא!
החקים הקמים לנגדך
יקרעו כקרעי כתנתך!
נערים נחוישים כאגרוף
ישאוף בחיקם אל החוף
וידך עלי צוארם
מול שבעים פך למנטים וים.
ובעיניך האשר יחג
והחך ינצח את החק,
וכוכב מגבוה יעיד
איך קרעת את הים בשנית.
ובין אש לבין גל נערים
יעמדו כמפי-סגורים
להביט איך ברטט אישון
מנצנץ בך השחוק הראשון.

נתן אלתרמן